

Kopár Simon.

A Szamosújvár városi örmény kath. plebánia és a szolnokerületi esperesség vezetésében Lukácsi után közvetlenül Kopár Simon, volt segédlelkész következett, — egy tiszta jellemű egyházi férfiú s résztvevő emberbarát; ki városunkban született 1813. január 13-án. Családjának eredeti neve: Khoszá volt, mit némelyek Kaszára, mások Kopárra magyarosítottak. Középtanodai és bölcsészeti tanulmányait szülővárosában s folytatólag Kolozsvárt, a hittudományi (theologiai) tanfolyamot a gyulafehérvári papnevelőintézetben végezte (1837) s ekkor Erdély róm. kath. püspöke által, ideiglenes minőségben tanárrá neveztetett ki a székelyudvarhelyi kath főgymnasiumhoz. Csakhamar 1838-ban (aug. 25-én) Lembergben az ottani örmény kath. érsek által áldozárrá szenteltetett föl, — s ezen idő óta Szamosújvárt, mint segédlelkész szolgálta az örmény kath. egyházat, egyik legbuzgóbb és tevékenyebb tagja levén a papi karnak. Később, 1852. évben az erdélyi püspök által ki-neveztetett egyszersmind a szolnokerületi esperesség szentszéki jegyzőjének (notarius districtualis); míg végre

1877-ben, a Lukácsi elhunytával üresedésbe jött szamosújvári örmény szertartású plebánosi állásra, valamint a szolnokerületi esperességre is kineveztetvén: a helybeli gymnasium alapító oklevele értelmében, (mely szerint az igazgató mindenkor: Szamosújvár örmény kath. plebánosa) egyúttal a gymnasium igazgatója is lett.

Lukácsi közvetlen utódja Kopár Simon esperesplebános 67 évet élt; s áldozáságának 41., lelkési hivataloskodásának harmadik évében, egész váratlanul ragadta el őt a halál. Az egyház egy hű fiát, Szamosújvár pedig egy önzetlen polgárát veszté el benne!

Kopár Simon, mint pap, soha sem tévesztette el a Szentírás ama tanítását, hogy a szeretet alapja minden keresztény erénynek, — a legtisztább szeretettel viseltetett mindenkor úgy kartársai, mint azok iránt, kiknek lelki gondozása ő reá bízott. Benne a szereteten alapuló erények sokasága összpontosult határt nem ismerő könnyörületességgel; melylyel letörülte számos szegénynek könnyeit, kik elhunytával sirva állották őt körül, mint háládatos gyermekek édes atyjuk ravatalát.

Az egyház és iskola érdekében addig fáradozott, míg városunkban megalakította az örmény kath. hitközségi képviselőtestületet, s vele az egyházmegyei önkormányzat (autonomia) szervezetének alapját vetette meg, a mely maradandó emlék gyanánt füződik nevének és lelképásztorkodásának emlékezetéhez, — megalakította egyszersmind a rég ohajtott helyi katolikus iskolaszéket is.

A városi gymnasiumnak három évig levén igazgatója, a tanári testület tagjainak tanácskozmányát, mint elnök, legutoljára 1879. évi június 28-án vezette, midőn meleg szavakban szívélyes köszönetét nyilvánította a tanári karnak a lefolyt tanévben kifejtett fáradozásaiért és ügybuzgalmaért!... Ugyanazon év iskolai szünetnapjában (július 14-én reggeli négy órakor) egy váratlanul fellépett rohamos szívszélhűdés gyorsan és örökre kioltá az egészséges férfiú munkás életét!

Az elhunytak rokonai díszes ravatalra helyezték a koporsót; melyet a gyászborult környezet hálából számos koszorúval ékesített fel. Az ünnepélyes gyászszer-

tartás és végtisztességtétel júl. 15-én volt, melyre a hivatali testületek és a város lakosai tömegesen és mély részvétellel jelentek meg. Részt vettek abban: a városi tanács, a kir. járásbiróság, a gör. kath. püspöki káptalan és papság, a szentferenczrendi szerzetes atyák, az országos fegyintézeti igazgatóság, a gymnasium, a fiú- és leánynépiskolák növendékei, a kik gyászlobogó alá sorakozva jelentek meg.

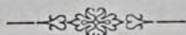
Jelen volt a temetésen Veszely Károly erdély-egyházmegyei czimzetes prépost is, megadni a szomorú végtisztéletet annak, kit alig pár év előtt iktatott be ünnepélyesen a plebánosi és esperesi hivatalba; míg a gyászszertartást Csákány Adeodát (a mostani arany-misés főesperes) vezette, paptársai segédletével a plebániai lakban, honnan a népes gyászmenet, a teljes díszben megjelent tűzoltó-csapat által képezett sorfal között, megindult a főegyház sírboltja felé, hol az egyházi szertartás bevégeztével, a dalegylet gyászdalainak elhangzása után, örök nyugalomra helyzetetett el.*)..

Erdély püspöke ugyanazon évi július 17-ről a következő hivatalos alakban kiadott leiratot küldötte a szamosújvári örmény kath. papság administratorához: „Mélyen leverőleg hatott reám a szamosújvári örmény szertartású tisztelendő papságnak a főtisztelendő Kopár Simon szentszéki ülnök, szamosújvári örmény katolikus plebános és szolnokkerületi esperesnek folyó évi július 14-én hirtelen bekövetkezett haláláról ugyanazon napon tett jelentése. Az, kit én mint feddhetlen jámbor életű papot, lelkipásztorkodási működésében mint legbuzgóbb lelkészt, az esperesi teendőkbén mint legfáradhatatlanabb, pontos és lelkiismeretes segédemet ismertem, s mint egyházához, főpásztorához, nemzetéhez leghűbben ragaszkodó férfit becsülni tudtam, — az árnyékvilágból az örök boldogság hazájába átköltözött. Szálljon béke poraira a feltámadás dicső nagy napjáig! feddhetlenségének, hű-

*) Utóda Bárány Lukács esperes-plebános sirját felirattal látta el, arczképéről pedig csinos olajfestményű képet készíttetett, mely a plebániai lakot díszíti.

ségének, egyháza és nemzetéhez való ragaszkodásának emléke maradjon fenn örökre nemzete sarjadékainak szívében, folytonosan buzdítólag hasonló keresztény honfíui erények követésére!“

Sz.

A böles örmény ága.

— Egy keleti útazó irataiból. —

Egy szelid és okos sultán uralkodása alatt élt Konstantinápolyban Thorosz örmény ága. A sultán zsarnoki hajlamai csak abban nyilatkoztak, hogy a kik szívéhez közel állottak, vagy megtudták nyerni a kegyeit, azokat bőségesen elárasztotta adományokkal s minden szolgálatot fejedelmileg jutalmazott. Az engedetlenséget is harag nélkül büntette; kizártnak tekinté azt, hogy valaki szándékosan bántani akarná őt, a legtöbb hibát, a miről tudomást nyert, az emberi alacsonyásznak tulajdonított s mihamar elfelejtett. De a jó cselekedetekkel szemben bámulatos volt az emlékezőtehetsége.

Thorosz ága alárendelt helyzetben volt az udvarnál, de igénytelen állása daczára gyakran meg kellett jelennie a nagyur színe előtt. Fel is tűnt a sultánnak az ő tisztelettudó, de egyúttal méltóságteljes viselkedése. Midőn a sultán egy ízben kérdést intézett hozzá, oly világos, értelmes és tetszetős választ adott, hogy a sultán ettől kezdve gyakrabban rendelte őt magához, minek folytán az örmény ága csakhamar tekintélyes egyéniséggé nőtt ki magát az udvari körökben.

Thorosznak volt egy huszonhat éves fia, a kin lelkének egész szeretetével csüngött, de a ki egy idő óta sok gondot és bánatot okozott neki. A fiatal Ártin ugyanis beleszeretett egy gazdag konstantinápolyi örménynek, Serapionnak csodaszép leányába, Thákuhiba. De a szegény ifjú szerelme egészen reménytelen volt; sejtetni sem merte választottjának atyjával az érzelmeit, mert jól tudta, hogy gúnynyal és megvetéssel fog visszatülasztatni. De a néma szenvedély, mint lassan ölő mérég, annál inkább emésztette őt.

— Mi bajod, édes fiam? kérdezte őt az aggodó Thorosz. És a fiú elpanaszolta atyjának gyógyíthatlan szerelmi bánatát.

Thorosz mélységes gondolatokba merült el. Aztán így szólt Ártinhoz:

— A míg élünk, remélhetünk is. Élj és remélj!

Ettől az időtől kezdve arra irányozta Thorosz minden törekvését, hogy megszerezze fia számára a szép Thákuhi kezét.

Nemsokára ismét abban a kitüntetésben részesült Thorosz, hogy a sultánhoz rendelték. Oly kérdéseket intézett hozzá a nagyúr, a melyek voltaképen kizárólag a külügyminiszter hivatalos működési körébe tartoztak. És Thorosz oly megfontolt és óvatos válaszokat adott, hogy a sultán kegyes fejbólintással jegyezte meg:

— Okos ember vagy te, Thorosz.

— Okos vagyok, ha Felsőged azt mondja, válaszolta az örmény aga, de a Felsőged tudta és akarata nélkül bizony szerencsétlen ember vagyok én.

A sultán azt gyanította, hogy ajándékot fog kérni tőle Thorosz. Ilyesmihez már hozzá volt szokva, ez nem is lepte volna meg és nem is bosszantotta volna.

— Tudom, így szólt, hogy szegény vagy. Nem fogok megfélemezni rólad. Most elmehetsz.

Thorosz azonban földig meghajtotta magát és ezeket mondá:

— A legdrágább ajándék, melyben Felsőged engem részesíthet, az irántam tanúsított bizalma. Nem kérek én pénzt.

A sultán meg volt lepetve. Hosszas uralkodása alatt most történt először, hogy visszautasította valaki a pénz-adományt.

— Hát mit kívánsz? kérdezé.

Thorosz a földre borult és könyörgő hangon mondá:

— Kegyeskedjék Felsőged engem az udvarnak legközelebbi összejövetele alkalmával magához szólítani s néhány szót a fülembe súgni. Bocsássa meg Felsőged legalázatosabb szolgájának ezt a vakmerő kérését.

— És mit súgjak én a füledbe?

— Akármit, a mi Felségednek tetszeni fog.

Mosoly futott végig a sultánnak nyugodt arcvo-
násain, midőn válaszolá:

— Teljesülni fog a kívánságod.

Thorosz alkalmas módon gondoskodott róla, hogy a konstantinápolyi örmények köreiből elterjedjen annak a híre, hogy a sultán jó neven venné az ő szolgája fiának, Ártinnak házasságát a gazdag Serapion leányával. Elju-
tott ez a különös hír az öreg Serapion füleihez is. Előbb megvetőleg, aztán hihetetlenül mosolygott, de mihamar komoly gondolatok fogták el.

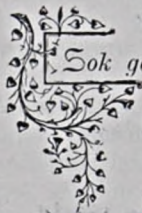
Az örményeket ezer éves elnyomatás és kegyetlen zsarnokság annyira hozzászoktatta az igazságtalan bánásmódhoz, hogy meg is szüntek már az ellen küzdeni. Türték azt, mint meg nem változtatható sorscsapást, mély, csendes fájdalommal, keserűség nélkül; de az aggodalom ott volt lelköknek mélyében, mint a magános hajósban, a ki törékeny sajkáján ki van téve a tomboló viharoknak. Ha a sultán Serapion kincseit óhajtja, vajjon nem fog-e koldusbotra jutni? Ha a nagyúr életét kívánja, vajjon nem kell-e meghalnia? Azt mondják a sultánról, hogy szelid és jólelkű; de vajjon nem csergedez-e az ő ereiben is azoknak az uralkodóknak kegyetlen vére, a kik bűnnek tekintették s bűn gyanánt torolták meg a szeszélyükkel való daczolást? Mi egy keresztény örmény a próféta utódjának szemében? Nyomorult féreg, a kit közönyösen szétmorzsolnak a lábai, ha útjába kerül.

Csak egy reménye maradt Serapionnak: Talán hamis a hír, hogy a sultán óhajtásával találkozik az Ártin és Thákuhi között kötendő házasság. Talán az egész hírt Thorosz koholta és eszelte ki. Ugyan mi köze is lehetne a nagyúrnak egy keresztény alattvalója szerelmi ügyeihez?

De vajjon miként tudhatni meg az igazságot? Hit-sorsosai, az örmények közt senki sem volt, a ki inkább tájékozva lehetne, mint ő maga. S a főbb török hivatalnokoktól kérni felvilágosítást lehetetlenség volt. Még csak a küszöbére se tehetette volna a lábait egy ily előkelő mohamedannak.

A legszebb álom.

— Emlékezés egy örmény ifjúra. —

Sok gondtól gyötörten fejemet lehajtom
Bevégezve csendben esteli imámat:
Hisz' az álmok tündérszép birodalmában
Megenyhül a bánat

Vajjon mi az álom? Az élet visszája:
Szép szivárványképe a megtört valónak;
Áthidalva véle a remény, csalódás,
A ma és a holnap.

Sok fényes álmam volt! Láttam én gyakorta
E tiszta tükörben de mennyi szép dolgot!
Mégis álmaim közt csak ez éj alatt volt
Az én lelkem boldog.

Ifju jött előmbe: kedves tanítványom,
Mint a tüzláng olyan eleven-vidáman:
Felhevült lélekkel, sugárzó kedélylyel,
Mint gyermekkorában.

Kit a kór lenyűgött elragadva tőle,
Mit megadott a lét minden kis bogárnak;
S ki irigy szemekkel nézheti, ha mások
Ő előtte járnak.

Ez a szelid ifjú haladott mellettem
Pihegő kebellem és lobogó hajjal!
Arcza az örömmek napjától derült volt,
Mint a nyári hajnal.

Úgy féltem magamtól, míg e drága gyermek
Ez okos, jó ifjú versenyt futott vélem,
Hogy e nagy örömet, mely osztályrészem lön;
Soha túl nem élem.

*S im az ébredéskor visszájára fordult —
Hasztalan marasztám — álman tünde képe:
És az én szívemnek legnagyobb öröme
Vele összetépve.*

*Istenem, ha annyi ábrándképeimtől
Csalódott lélekkel kellett már megválnom:
Oh mért nem lehetett ragyogó valóvá
Bár e legszebb álman!*

Erzsébetváros.

Márton Dávid.

Reflexiók a nemzeti kiállítás ügyében.

Gsatlakozom a mult hóban közzétett s helyesen megokolt indítványhoz: miszerint e haza örmény népe a készülöben levő magyar nemzeti kiállitáson, legalább egy külön kis „örmény osztály“ keretében képviseltessék; mert ily módon magát szélesebb körben megismertetné, s az ünnepi kiállitásnak határozott előnyére, az örménységnek pedig csak becsületére válhatnak.

Helyeslem az indítványnak azon védokát is, miszerint a jubiláris tárlaton, a köztünk élő nem magyarajkú honpolgárok megjelenése, illetve népiségük méltó képviseltetése, (az államiságában egységes és oszthatatlan, politikai magyar nemzet tagjaiként) míg egyrészt a kiállitást saját faji különlegességeikkel, jellegző szellemi és anyagi kultur-életük bemutatásával még változatosabbá teendi; másfelől ünnepélyes részvételük a nagy, nemzeti fölvonulásban, a külföld színe előtt, alkalmas leend mintegy azt is dokumentálni, hogy a magyar hazának egyetemes örmérzetében részükről is őszintén osztaoznak.

Úgy hiszem, nem volna helyes, ha most is mint az 1885. évi országos kiállitáson, — az örmény elemnek nyomai sem lennének föltalálhatók azon fényes keretben, mely hivatva lesz arra, hogy magába foglalja az egyetemes magyar nemzet összes alkotó elemeinek miniatur-képét, tipikus vonásait.

Láthattunk Budapest legutóbbi, országos jellegű kiállításán egyebek közt, igen sok szépet, a mi nem volt szorosabb értelemben véve magyar, hanem a többi népfajok különleges állapotának vonzó és tanulságos feltüntetése; láthattunk utánzott alakokat a magyar és székely, a román, szász és tót, a horvát, bosnyák, szerb és bolgár fajokból; ott láttuk a háziipari osztályban a közfigyelmet keltett kalotaszegi himzett munkákat, a hazai nemzetiségek és néprajzi vidékek lakásviszonyainak, szobáberendezéseinek élethíven szemléltető kiállítását; sőt a békésmegyei család hajlékában nem hiányzott az asztalra föltálatlalt pecsenye mesterséges utánzata sem, — az egész kiállításból nem maradt ki teljesen egyik koczkája sem a magyar nemzetet alkotó ethnographiai mozaiknak, — egyedül az örmény hiányzott abból!

Bármiként történtek akkor, s habár az is korántsem czélzatosságból, sokkal inkább talán az ügy által igényelt közérdeklődés hiánya miatt történt úgy, — a mai viszonyok közt föl kell tételeznünk, hogy egy ily czélból kezdeményezett eszmecsere nem marad többé a papíron, hanem eredményre is számítható társadalmi mozgalmat támaszt, melynek a tervszerű végrehajtás, s az e részben fölmerülhető nehézségek elhárítása sem volna lehetetlen.

Tervszerű utánjárás és előkészítés nélkül elérhetjük ugyan azt, hogy az örménység hírlapi közlönye (az Armenia) egyik száma ott függne a magyarországi hírlapgyűjtemény kiállítási tábláján, — a mint hogy annak idején a Hollósy Kornélia arcképével megjelent füzete, a néhány év előtt Észak-Amerikában rendezett millivauke-e-i hírlapkiállításon (a Budapesten székelő amerikai konzul felhívására) a többi hazai lapokkal együtt szintén kiállítatott; — elérhetnők továbbá azt, hogy az örmény közönség köréből egyesek most is résztvennének kiállítási tárgyaik bemutatásával elszórtan a különböző szakosztályokban, a mint azt eddig is tettek: de teljességgel nem érnők el, a mi ily valóban rendkívüli és kivételes alkalommal, — a tisztelt indítványozó úr lelkes véleményével egybehangzólag — kell, hogy az örmény

közvélemény méltó közóhaját képezze: azt tudniillik, miszerint a kétszáz év óta e hazában élő örmény kolóniák, magukat e minőségben egy kollektív örmény osztály célirányos berendezése mellett észrevehetővé s a közfigyelemre érdemessé tegyék; s egyúttal a kiállítást látogató közönség előtt nyilvánvalóvá legyen, hogy itt egy népisége öntudatának megőrzése daczára, az ezred-évnél egy ötödrészét a honalkotó magyarsággal példás egyetértésben átélte, hazafias népfaj létezik.

Az érintett cél elérhetése érdekében mellőzhetetlenül szükségesnek mutatkozik előttem egy érdeklődőkből alakítandó értekezlet — s ennek köréből egy hozzáértő kiállítási biztos kijelölése is, a ki az ügyben teendő előmunkálatokat, levelezéseket, s a további szükséges lépéseket, közmegegyezés alapján s egyéni felelősség, esetleg bizottsági ellenőrzés mellett teljesíthesse. Az eljárás egyszerűsítése végett azonban helyesnek vélném az e célból tartandó értekezletet egybekapcsolni azon szélesebb alapkra fektetett alkalmi gyűléssel, mely az örmény testvérkolóniák és az országszerte elszórtan élő fajrokonok köréből, a milleniumra felállítandó emlékszobor felállítása ügyében fog tanácskozás és határozathozatal végett egybebehívni!

Fentartva a szabadságot egy önálló cikkben kifejthetni igénytelen nézeteimet a tervezett „örmény osztály“ részletes összeállítására s a kiállítási tárgyak tüzetesebb megjelölésére nézve, most csak az irányt tartom főbb vonásokban megjelölendőnek, melyet az ügy helyes intézése tekintetéből követendőnek vélek.

Tudjuk, hogy a kiállítás népismerető osztályát egy, a hazai ethnographiai viszonyok alapján összealkotott minta-község alakjában fogják szervezni, melynek keretében fognának azután a részlet-momentumok akként beillesztetni, hogy ez a typicus falu mintegy kicsinyített képe legyen a nemzetet alkotó tarka népéletnek, tekintettel az ország különböző jellegű vidékeire.

Nincs tudomásom róla, hogy az eddigi tervezetek szerint, az említett néprajzi helység keretében a mi specialis viszonyainkra vonatkozólag (örmény konyha, hen-

tes-ipar, kereskedés, gyermekjátékok, háztartás, utánzott néptípusok, kultúra stb.) valamit beilleszteni szándékoznának, habár a magyar néprajzi társaság vizsgálódásai köréből a hazai örmény népelet és népköltészet nincsenek kizárva, sőt az elhunyt trónörökös által létesített nagy népismertető vállalat prospectusában is e népelemre figyelem fordított, a mennyiben arról külön fejezet fog annak idején, az erdélyi részek tárgyalásánál, szólani.

Annyival inkább helyénvaló lett volna tehát a kérdés ezen oldalára is tekintettel lenni az irányadó egyéniségeknek, mivel köztudomás szerint a kiállítás ethnographiai része s az abban összegyűjtött tárgyak, a kiállítás után egy szélesebb alapokra fektetett állandó néprajzi muzeum alkatrészeivé fognak válni; a melyből aztán, a dolog természete szerint, az összes hazai népfajok közül egyik sem hagyható ki, — de aránylag mindenkinek többé-kevésbé képviselve kell lennie.

Természetesen mindez, — mint sok egyéb, — szintén pénzbe fog kerülni; de okszerű financirozás mellett talán még sem emészt föl túlságos költséget, s főleg nem annyit, hogy az örmény helységekben s egyebütt élő atyánkfiai — feltéve, hogy a magyarországi vagyonosabb örmények az ügynek megnyerhetőek, s anyagi áldozatra is rábíráhatóak lesznek, — rendkívüli megterheletés nélkül fedezni ne tudnák; ha előbb a közmegegyezés tisztában lesz azzal, miszerint a cél maga oly eredménnyel bíztat, mely a ráfordított költséget határozottan megérendemli.

Ily körülmények között, tekintettel a hátralevő időnek rövidségére, az előmunkálatokat késedelem nélkül megteendőnek vélném, hogy (az alapeszme közelfogadása mellett) az előkészületi értekezlet, a végrehajtó bizottság szervezése, a kiállítási biztos megválasztása, a közönség pénzbeli adományainak s a birtokában levő kiállítási tárgyaknak egybegyűjtése, az ügy érdekében folytatandó sokoldalú levelezés, a hivatalos érintkezések, szóval az eszme tervszerű kivitele érdekében szükségesnek mutatózó összes további intézkedések akadálytalanul teljesíthetőek legyenek. A hátralevő két év nem oly nagy idő,

hogy úgy az emlékszobor, mint egy örmény kiállítás osztály lassú tempóban is létesíthető lenne.

Még jobban kell sietnünk akkor, ha más kiállítási szakok mintájára statisztikai átnézetet akarnánk bemutatni a hazai örmények megyénkénti hiteles létszámáról; mely az eddigi hivatalos adatokból a népszámlálási rovatok hézagossága folytán teljességgel ki nem mutatható. A hazai ethnographiai viszonyok statisztikájának e pontban határozottan tudományos értékű szolgálatot tehetnénk, ha népünk magán statisztikáját, — fejenkénti számlálás útján összeállítva bemutathatnók. Erre azonban egész levelezési apparátust kell szerveznünk, — mely (egy buzgó és tevékeny fővezetés mellett) legalább az erdélyi részekből megyénként és helységenként gyűjtse, illetve gyűjtse össze a létszámunkra vonatkozólag teljesen megbízható adatokat. Ha a kiállításra ily statisztikai táblázattal tájékozhatjuk majd a külföldi vendégeket is, oly munkálatnak tekinthetjük azt, melyért érdemes lesz a végrehajtó bizottságnak fáradozni; a melyre azonban szintén idő kell!

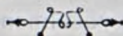
Mindent összevéve a szélesebb körű érdeklődés, az irányadó egyének közti helyes munkamegosztás, s a felmerülő költségek áldozatkész elvállalása, — oly elsőrendű szempontok gyanánt tűnnek föl előttem, melyek a tisztességes sikernek ily kérdésekben „conditio sine qua non“-ját képezik. Hozzáteszem azonban, hogy mindezen előfeltételek a jelen viszonyok közt remélhetők levén, a siker reményét is alaposan táplálhatjuk; nevezetesen akkor, ha a magyarhoni vagyonosabb, örmény származású családok előkelő pártfogása mellett, a hazafias vállalat anyagi támogatásukra is szerencsés lehetne számítani.

A mi pedig a kiállítási anyag egybegyűjtését illeti, — könnyen kimutatható, (s egy közelebbi cikkemben szándékozom is kimutatni) miszerint egy kis rendszeres utánjárás mellett valóban csinos, változatos, figyelemreméltó, s a maga egészében tanulságosnak mondható „örmény osztályt“ szervezhetünk a jubilaris kiállításra, mely éppen sokoldalúságánál fogva, — mint történeti,

néprajzi, társadalmi, közgazdasági, statisztikai, nyelvészeti, közművelődési, régészeti, egyházi, orientalistikai, művészeti, irodalmi, költészeti, tanügyi, turistikai, iparügyi, könyvészeti, éremtani, heráldikai, s egyéb irányú érdekességek összegyűjteménye, az örmény népet igen előnyösen fogja ismertetni a kiállítást látogatók nagy közönsége előtt, a maga élénk változatosságában.

Kérdés itt csak az lehet, hogy a majd részletesen összeírandó, egyházi és világi testületek, közintézetek, iskolák s magánosok birtokában levő kiállítási tárgyak mi módon helyeztessenek el? Az, hogy egy közös „örmény osztály“ legyen, mely az egészet összefoglalja, úgy hiszem, nem lehet vita tárgya, — legfőleg az elhelyezés alakja jöhet kérdés alá. S erre nézve nem gondolok czélszerűbb alternatívát, mintha az eddigi kiállítások kisebbszerű pavillonjainak (péld. az ismeretes „székely ház“) mintájára egy kevésbé költséges és szerény méretű, de különálló helyiségben foglalna helyet a mi specialis örmény kiállításunk is, melynek ily módon fedél alá juttatására, a közadakozás eredményéből szintén bizonyos összeget kellene számítani; ha ugyan állami támogatás, vagy az erdélyrészi Kárpátgyesületnek, esetleg a néprajzi társaságnak honismertetési szempontból nyújtandó anyagi áldozata ezt lehetővé nem tenné! De befejezem már is hosszúra nyult tervezgetéseimet azzal, hogy legyen ezeknek bárminő eredménye, — a további lépésekkel sietnünk kell!

Philarmén.

A Rubens-kép előtt.¹⁾

Itt állok a nagy művész nagy alkotása előtt!
Nem czélom nekem bírálatot adni e képről:
hivatottabb toll végezze azt. Hiszen a művész rálehelte

¹⁾ A szamosújvári örm. kath. főtemplom egyik fülkéjében van elhelyezve e nevezetes kép, mely Krisztus Jézusnak keresztéről való levetelét ábrázolja. E kép I. Ferencz király alatt 1806-ban jutott Szamosújvár birtokába. (Lásd Szongott K. »Szamosújvár írásban és képekben« cz. munkája 98 lapját).

e képre mindazt, mi lelkének, szívének nemes érzetéből fakadt ki. Szellemének isteni tartalma alakot öltött... megtestesült.

Lelkem belekábul, midőn merengve szemléli a mű egészletét! Szemeimmal elmerülök a nagyszerű esemény legszomorúbb jelenetébe. Lelkemmél oda szárnyalok Golgota kopár hegyének magaslatára, hol a világtörténelem legnagyobb drámája — a Szeretet szenvedése bevégeződött.

A Szeretet szenvedése! Igen; mert annak, kinek semmije sem volt e földön, bár minden Övé vala — megmaradt szeretete, az a szeretet, mely kegyetlenül, véresen meg volt sebezve az emberek szeretetlensége által.

A szenvedő szívnek minden boldogsága, reményeinek, vágyainak minden lángolása csak az volt, hogy fájdalmainak tengerében eloszlassa a beteg emberiség kinjait.

Ez a Szeretet áll előttem, a mint leszáll trónjáról — a keresztről.

Ez a Rubens kép eszméje!

De részletezzük csak!

Háttérben a kereszt az ő zordonságával; de már nem mint a gyalázat fája, hanem mint a legrémesebb harcz győzelmi zászlója. Elvérzett a keresztben „az élet, út és igazság,“ hogy életet adjon a meghalt embernek, hogy örök üdvre vezető utat mutasson a tévelygő embernek, hogy oda vezesse az igazság forrásához a békételen embert.

Ebben áll a kereszt!

És a világhódító győzelmének ezen eszköze előtt földre borul az emberi nem; miként Poujoulat oly szépen írja: „Jupiter és Minerva aranyszobrai a fakereszt közelébe porba rognak; a mesés Olymp leomlik a Kálvária előtt.“

A kereszthez oda van támasztva egy létra, melyen a szolgálk egyike a kereszt tetejének bal oldalára fölment, hogy lesegítse a meghalt testet.

A mű főalakja a Megváltó halálban megdicsőült testével.

Bámulom... és lelkemet áthatja az Isten-ember arczáról lesugárzó szelidség, mely még a halálban sem hagyá el őt.

A küzdő hős egy tökéletesen befejezett esemény után lecsendesül.

Bevégződött!

A megsértett Isten kibékült az emberrel; az áldozat Isten fia vala! És ő elvégezte!

Fájdalmai, szenvedései, meggyaláztatásai után a nagy küzdelemből úgy került ki, mint egy harcos, ki a megsértett világrendet helyreállította; de e világrendi zavar helyreállításában elhullott, s bár életét vesztette, de a világot újjá alakította, erkölcseiben megtisztította.

Heves, tépő fájdalom nem szaggatja többé lelkét! Könnyeivel nem adózik hálát kinzóinak! Ajkaival nem imádkozik elleneiért! Sebekkel megrakott kezeit nem nyújtja áldásra!

Mindennek vége?... Nem! Jézus nagysága és szépsége halálában ragyog elő.

Van abban valami isteni, a midőn ő lehajtja fejét és kiadja lelkét. Láttam Jézus kereszthalálát már sok alakban; de sem ecset, sem véső, sem toll, sem szív nem közelítheti meg. Ez a tudat „csalt könnyeket a boldog emlékü Angelico de Fiesole szemeibe, ki képtelen volt ily szépséget visszaadni; e miatt dobta el bosszúsan Leonardo da Vinci hatalmas keze az ecsetet; ez ejté kétségbe Bossuet-t“; mert miként Renan mondja: „Jézus Krisztust nem szárnyalják túl soha.“

Nagy volt Sokrates, Cicero, Seneca, Archimedes, Copernic stb.; nagy volt Nagy Sándor, kiről Nápoleon mondá: „Az ember hódításainak olvasásán fellelkesül“ és mégis elfeledte a világ; de azt, kinek ruháit az emberek felosztották egymás között, kinek köntösére sorsot vetettek; azt a szellemet „mely a bűn és halál örvényében oly hatalmasan működött, mely kimult, melynek szenvednie kellett, mely meggyőzte a világot,“ feledni nem fogják, annak emléke halhatatlan, azt a századok túl nem szárnyalják.

És Rubens ecsete élénk állítja azt a halhatatlan szenvedő hőst az ő megdicsőülésében.

A mint Jézust leveszik, balkarját a kereszt tetején levő szolga tartja; hónaljánál fogja arimetei József. Lá-

baira oda borul Mária Magdolna és szeretetének könnyeiben fürösztli meg a vérző sebeket.

Egy nő, kinek szíve arra volt rendelve, hogy szeráfi szeretettel szeresse Istenét, de a kit, mint egykor a bölcs Salamont, elvakították a világ hiúságai; oda hajtja fejét annak lábaihoz, a kihez vágyakozók.

Rubens érzelem-világa maga elé állította a már megtért nőt, kinek szívét mérhetlen fájdalom égethette, midőn átölelte az átszegezett lábakat.

Mellette áll a kesergő anya. Elfordul, hogy ne lássa gyermekét, kendőjébe takarja arczát és sűrű könnyeket hullat.

Egy megható jelenet Golgota véres drámájából!

„Ki az, kit bú nem érne, egy anyát ha így szemlélné magzatával vérzeni?“

Ő érezte szívében a tört, melyet az öreg Simeon megjövendölt. Elmondhatta magáról a zsoltáros igéjét: „Fájdalmam szüntelen szemem előtt van.“ A jövendölés beteljesült. A kínos sejtelem megvalósult. S hogy ne lássa szerelme tárgyát — isteni gyermekét meghalva már: elfordul, elrejtí magát és könnyeiben vigasztalódik.

„A tizenhetedik században történt Spanyolország egyik szigetén, Mallorkán, hogy előkelő nemes családnál egyik fekete színű és fekete lelkű szerencsen szolga azon törte eszét, hogy mikép tehetné gazdáját szerencsétlenné; módját is ejtette; kilesvén az alkalmat, midőn a vár ura távol vala, s az asszony a vár alatti sétányban föl-alá járt, bezárta a vár kapuját, és magához ragadván a nemes család egyetlen gyermekét, fölment a vár tornyára; magára zárván minden ajtót és a torony ormáról lekiáltván az asszonyra, mutatta neki édes gyermekét, és azután szemc láttára halálíg kinozta, s végre késsel szívéen keresztül szurta. Midőn az anya ezt látta, mintha a kés szívéet érte volna, mozdulatlanul állt kétségbeesve.“¹⁾

Igy áll a szűz anya a kétségbeesés tetőpontján: némán, szótlanul, de mégis mintha kérdené: „Ha van-e fájdalom, hasonló az én fájdalmamhoz?“

¹⁾ Nogáll »Szent halmok.«

De van részére is egy vigasztaló sugár, mely enyhületet juttat: fiának örök szeretete, melyet a halál kioltani nem tudott.

Rubens ecsete a kesergő anya legmeghatóbb képét rajzolta le. Még van egy alak, a csodálkozó Mária Salome, ki női gyöngeséggel és csüggedéssel, elragadtatással és levertséggel szemléli Jézust. Elmerül a legfájdalmasabb látványba. Nem talál szavakat, hogy a mellette álló siró anyát vigasztalja. Mily különösen, de határozottan van kifejezve az a kétségbeesés, az a rémület, mit a legmagasabb fokú áthatás szült.

Ily gondolatok támadnak bennem, midőn Rubensnek e képe előtt állok.

Megrendülök a borzasztó esemény fölött, melyben van valami nagyszerű, fönséges; és áthatottságomban leborulva imádom azt a Királyt, ki meggyőzte a halált.

Esztegár Gergely.

A mus-i új nemzedék.

— Pátkánián Rátáel. —

*Az újszülött gyerekek,
— Mit atya ád kezébe —*

*Legyen első ajándék
Egy puská, vagy kard-féle!*

*Ha már egy kissé megnőtt:
Játékszerűl fegyverrel —
Csatára kell szoktatni,
Hogy küzdjön hős kebellet.*

*S mihelyest olyan nagy lesz,
Hogy járhat iskolába,
Ne csupán könyvet, tollat, —
Fegyvert fogjon markába.*

*Szép: irni, szép olvasni,
De v.zsga idejében:
Tud-e a karddal bänni?
Jól arra is feleljen!*

*Szegény örméne hazánkat
Csak így lehet megvédni;
Hisz' hogy ha hős az ifjú;
Rabságtól nem kell félni!...*

Simay Gergely.

A magyar-örmény nemes családok czímerlevelei.

Közléteszi: dr. Temesváry János.

V.

A Csiky Emanuel és Péter, nem különben családtagjaik részére Mária Terézia által 1780. május 24-én adományozott czímerlevél szövege pedig a következő:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, Quod cum res digna sit Summa Principum Maiestate et Suas intendere curas et Sollicitudinem, ut eos, qui Publicum Commodum et utilitatem praeclaris suis facinoribus quacunque ex parte promoverunt, munifica complectantur Liberalitate, et ita animum ad cumulandos favoribus subditos profusum in gratiarum Dispensatione moderari, ut illi, qui in eadem Virtutis Palestra caeteris palmam praeripiendo distincta ediderunt inter Suos specimina, distincta etiam sentiant clementiae et benignitatis argumenta; ideo cum ad nonnullorum fidelium nostrorum demissam Nobis propterea factam commendationem, tum vero attentis et consideratis Fidelitate, fidelibusque servitiis Emanuelis et Petri Csiki de Elisabethopoli, Civium et Quaestorum Oppidi Nostri in Magno ac Haereditario Nobis Transylvaniae Principatu Elisabethopolitani, et illius quidem in Magistratu eiusdem Oppidi Senatoris, huius vero in coetu ibidem Quadraginta virorum Iurati, quae iidem Nobis, Augustaeque Domui Nostrae cum alias pro temporum ac occasionum exigentia, cum vero mercaturam quaestumque cum insigni emolumento Vectigalium Nostrorum exercendo, signanter autem, dum praepimis Emmanuel Csiki (prout Nobis exponitur) emenso studiorum curriculo, ubi se ad sustinenda cum decore publica inter contribules suos munia solerter praeparavit, primum quidem ad coetum Quadraginta Virorum assumptus ac post decem annos, quos in hoc munere laudabiliter exegit, in oratorem communitatis oppidanae creatus, ita suo hocce per decursum

Septem Annorum defunctus est officio, ut viam sibi ad magistratuales Honores aperuerit et mox in ordinem Senatorum publico voto recipi promeruerit, in quo etiam Officio, quod iam a decennio omni cum laude universali approbatione, et egregia sui commendatione sustinet talia prudentiae, et dexteritatis edidit Specimina, ut ipsi publica totius Communitatis administratio quaternis iam vicibus primaria Iudicis autoritate a Capite moderanda concrederetur, et in hoc etiam primario inter suos Officio plura egregiae administrationis edendo specimina, et in specie structuram primariae ibidem Ecclesiae ad consolationem totius Communitatis insigniter promovendo, communem omnium promeritus est applausum et dum Petrus etiam Csiki munia Iurati quadraginta viralis peculiari diligentia, conatuque et zelo per plures iam Annos subtinuit, exhibuisse et impendisse perhibentur, qualiaive ipsos, imo et maiora deinceps quoque exhibituros et impensuros esse benigne confidimus; porro id etiam, quod in ultimorum bellorum circumstantiis occasione stationis Tyronum, et equorum certam pecuniae summam Aerario Nostro intulisse, ipsaque Communitas Oppidana sub Iudicatu Emanuelis Csiki, et ipso elaborante ad statuendos spontance quinquaginta equos militares, ultra alios duodecim, quos in concursu cum aliis Oppidis Urbibusque, et Circulis titulo Doni gratuiti obtulit, inducta et permota esse, ipsique praefati Emanuel, et Petrus Csiki eorum esse propages referentur, qui coniuncto cum nonnullis aliis zelo Gentem Armenam in Magnum Principatum deduxissent, eidemque, ut in Augustae Domus Nostrae tutelam venirent, authores fuissent, eorum etiam Genitor David quondam Csiki per plures Annos in saepius fato Oppido Nostro Elisabethopolitano Senatoris munere conspicuus fuisset, in benignam summentes reflexionem, eosdem Emanuel et Petrum Csiki, Emanuelisque coniugem Rosaliam Ötves, Lucae Ötves in eodem Oppido Senatoris filiam, Filiosque ex hac sua coniuge susceptos, Franciscum, Stephanum, Antonium, Joannem et Davidem, et filias Annam, Catharinam, Rosaliam et Mariam, nec Petri Csiki filium ex

consorte sua Nobili Anna Issekutz progenitum Davidem, filiasque Catharinam, Mariam et Ioannam iam natos, et in posterum Divina Benedictione e legitimo thoro nascituros Liberos eorumque Haeredes et posteros utriusque sexus universos de supremæ potestatis Nostræ Caesareo Regiæ ac Principalis plenitudine, Gratiæque speciali in Coetum et numerum verorum et indubitatorum antelati Magni Principatus Nostræ Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostræ Hungariæ, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium duximus annumerandos, coop-tandos et adscribendos annuentes et ex certa scientia Nostra, Animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praerogativis Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati dicti Magni Principatus Nostræ Transylvaniae, partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostræ Hungariæ, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et posterii utriusque sexus universi valeant, atque possint. In cuius quidem Nostræ erga eosdem Emanuelelem et Petrum Csiki, praefatosque eorum declaratae Benignitatis signum, veraeque et perfectæ Nobilitatis Testimonium haec Arma seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet Militare in quatuor areas divisum, quarum prima et quarta rubri coloris Leonem aureum coronatum et erectum exhibet, Lingua rubicunda, ore hiante exerta, et cauda a tergo proiecta, illo quidem solem aureum, hoc vero crescentem Lunam argenteam, anterioribus pedibus, obtutuque mutuo tenente; Secunda coelestini coloris area ad allusionem Oppidi Nostræ Elisabethopolitani, in antelato Magnæ Transylvaniae Principatu siti, in quo nimirum antedicti

Csiky Emanuel czimere.

impetrantes sedem fixisse referuntur, continet in monte petroso a basi in Cacumen assurgente Castellum argenteum, tribus turribus eiusdem metalli conspicuum, quarum media, velut eminentiori castelli structuræ imposita, altius producta cernitur, tectis et aedium, et turrium minio rubentibus, pars scuti tertia argentea equitem Hungarum equo fusci coloris super solo prasino citato cursu sinistrorsum vectum, amicto patrio Rubeo aureo reducto, nodato, fibulatoque vestitum, Piles iterum rubes martis pellibus circumducto, tutum Aurea cinctum Syndone, Qercis itidem aureis seu flavis superbientem, ac stricta framea minacem; scuto incumbit galea tornearia auro coronata clathrataque purpura suffulta, auro reducta, torque ac monili pariter aureis circumducta, situ obliquo Nobilibus dari consueta, cuius apex est pellicanus argenteus alis expansis pullos in nido nutriens sanguine e pectore vulnerato, Laciniis hinc rubeis et aureis, illinc coeruleis et argenteis Scuti latera decenter et venuste exornantibus, prout haec omnia in Capite seu principio praesentium Litterarum nostrarum docta manu, et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, iisdem Emanueli et Petro Csiki, praefatisque eorum gratiose danda duximus et concedenda, decernentes et ex certa scientia Nostra animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Magni Principatus Nostri Transylvaniae, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem Iuribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati praefati Magni Principatus Nostri Transylvaniae, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles Natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur, et gaudent ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibuscunque exercitiis Militaribus

et Nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulacis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris generaliter vero in quarumlibet Rerum ac Expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre et gestare ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint, ac valeant, Haeredesque et posterii eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. Imo nobilitamus, damus et conferimus harum Nostrarum maioris et authentici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Litterarum mediante. Datum in Archiducali Civitate Nostra Vienna Austriae die Vigesima Quarta Mensis Maii, Anno reparatae Salutis Millesimo Septingentesimo Octogesimo, Regnorum vero Nostrorum Quadragesimo.

Maria Theresia m. pr. Thadeus Baro a Reischach m. pr.
Alexander Horváth m. pr.¹⁾

Csiky Emanuel és Péter, továbbá utódjaik címere e szerint a következő: Négyelt pajzs, melynek első és negyedik vörös mezejében ágaskodó koronás arany oroszlán egymás felé fordultan abban tündöklő arany napot, ebben pedig növekvő ezüst holdat tart; a második kék mezőben sziklahegyre épült hármastornyú (melyek közül a középső jóval kimagaslak) s vörös fedelű ezüst várkastély látható, a harmadik ezüst mezőben végül zöld alapon pej lovon balra vágató arany zsinoros, vörös mezbe és kalpagba öltözött magyar vitéz, jobb kezében kivont kardot villogtat. Sisakdísz koronán nyugvó, fészében kiterjesztett szárnyú fehér pelikán csőrével mellét tépve vérrel táplálja kicsinyeit. Foszladékok: jobbról vörös-arany, balról kék-ezüst.²⁾

¹⁾ Aradmegye levéltárában az 1838-ik évi jegyzőkönyv 1212. száma alatt őrzött másolatából.

²⁾ E czimerlevél és czimer Nagy Iván és Siebmacher J. előtt egyaránt ismeretlenek. Rajzunk a harmadik ezüst mező zöldre alapját illetőleg nem felel meg a heraldika által előirt sraffirozásnak s bár ez még egy pár esetben ismétlődik, de mivel ez csak elnézésből történt, e tekintetben magam is elnézést kérek.

Csomák család.

E nemes család czímerszerzője Csomák Miklós szamosújvári örmény kereskedő volt, kit hitestársával Lukács (Drágomán) Katalinnal, Gergely fiával, Magdolna, Horopszine, Mária és Anna leányaival együtt a hazai kereskedelem felvirágoztatása körül szerzett érdemeinek s az általa a hétéves háború költségeinek fedezésére felajánlott pénzösszegnek megjutalmazására Mária Terézia királynő Bécsben 1762. július 26-án kibocsátott címerlevelével a hazai nemesek sorába iktatott. E címerlevél szövege a következő:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum Nos subditis nostris tam fovendis clementia, quam ornandis Liberalitate nunquam non adesse consueverimus, ideo cum ad nonnullorum Fidelium nostrorum demissam commendationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate, et fidelibus servitiis Nicolai Csomák Quaestoris et Civis Oppidi Nostri in Transylvania Armenopolitani, quae idem Nobis, Augustaequae Domui Nostrae cum alias pro temporum et occasionum varietate, tum vero negotiationi cum emolumento vectigalium Nostrorum insistendo et signanter quidem in moderni Belli circumstantiis ad aerarii Nostri rationem certam pecuniae summam offerendo et praestando exhibuisse et impendisse perhibetur, qualiave ipsum immo et maiora deinceps quoque exhibiturum et impensurum esse Benigne confidimus, eundem Nicolaum Csomák, consortemque eius Catharinam Lukács, alias Dragoman, ac filium Gregorium et filias Magdalenam, Horobsime, Mariam, et Annam iam natos et in posterum Divina Benedictione e legitimo thoro nascituros Liberos eorumque Haeredes et Posteros utriusque Sexus universos de supremae Potestatis Nostrae Regiae et Principalis plenitudine, Gratiaque speciali e statu et conditione ignobili eximendo in coetum et numerum verorum ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem reincorporatarum, nec non

Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adscribendos annuentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque ac Posteriores utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem Nostrae erga eundem Nicolaum Csomák, praefatosque ipsius declaratae Benignitatis signum, veraeque et perfectae Nobilitatis testimonium haec Arma seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet

Csomák es. czímere.

militare erectum Palo aureo in duas Areas distinctum, quarum prior caerulea duabus stellis sexangulis aureis insignita conspicitur, Posterior vero coccinea tribus Baltheis argenteis sinistro-obliquis ornatur. Scuto superincumbit Galea tornearia clathrata seu aperta situ pro more ad dextram obliquo Nobilibus propria, Regio diadematate duabus Alis explicatis, hinc caerulea, illinc coccinea fastigiato redimita. Phaleris seu Laciniis dextrorsum aureis et caeruleis, sinistrorsum vero argenteis et rubris a summitate Galeae in utrumque Scuti Latus large venusteque defluentibus. Prout haec omnia in Capite seu principio Praesentium litterarum docta manu et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, eidem Nicolao Csomák, praefatisque eius gratiose danda duximus et conferenda decernentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato conce-

dentés, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem Iuribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati praefati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis militaribus ac nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulaeis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae Hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre et gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint, ac valeant, Haeredesque et Posteris eorundem utriusque sexus universi valeant atque possint. Imo nobilitamus, damus ac conferimus Harum Nostrarum Maioris et Authentici Sigilli Nostri Impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Litterarum mediante. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae, die vigesima sexta Mensis Julii, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo Secundo, Regnorum vero Nostrorum Vigesimo Secundo.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.
J. Georgius Vest m. pr.¹⁾

A Csomák család részére adományozott nemesi címert tehát a következő: Aranygerendával hasított pajzs jobb két mezejében két egymás fölött álló hatágú aranycsillag,

¹⁾ Az országos levéltárban levő eredeti fogalmazványból.

a bal vörös mezőben pedig három ezüst bal haránt-genda. Sisakdisz koronán nyugvó két szembenéző kiterjesztett szárny, melyek közül a jobb kék, a bal vörös. Foszladékok: jobbról kék-arany, balról vörös-ezüst.¹⁾

Magyar tudós Örményországban.

Budapest, 1894. jan. 16.

E hó 12-én a „Természettudományi társulat“ estélyén Horváth Géza dr. felolvasást tartott az Ararátról. A felolvasó, közelebbről tanulmányúton levén a Kaukázusban, az említett felolvasó estélyen számolt be ott szerzett tapasztalatairól nagyszámú, előkelő közönség jelenlétében.

Részint a tárgy érdekessége, részint pedig a kíváncsiság, hogy egy hazánkfiától hallhassak a mostani keleti örmény életről közvetlen értesítést, elhatározást érelt bennem a megjelenésre.

A felolvasás, illetve szabad előadás érdekességét emelte az a körülmény, hogy az előadó több, a helyszinéről szerzett tárgyat és fényképfelvételt mutatott be villamos világítás mellett.

Az előadás, mely majdnem két óráig tartott, leginkább az Ararátról s vele kapcsolatos örmény vonatkozású adatokról beszélt. És habár nem egyszer használt az előadó, — úgy látszik, inkább a hatás kedvéért — oly állításokat is a keleti örményekről, melyeknek részint a történelem, részint az ott megfordult más és az odavaló viszonyokkal alaposan megismerkedett utazók ellenmondanak, mégis az előadást mindvégig figyelmesen hallgatták. Voltak közöttünk olyanok is, kik talán először hallottak életükben egyet-mást az örmény életről.

Az örmény fensík leírása után a Kura-völgyről szólt az előadó, majd a mi Balatonunknál háromszorta nagyobb és pisztrángokban bővelkedő Gökcsa (oroszosan

¹⁾ E nemes családról Nagy I. és Siebmacher J. mit sem tudnak. — Rajzunk elnézésből a sisakdiszt alkotó két szárnyat egyenlő színben tünteti föl.

Gogcsa)-toról, az Araxes völgyéről, a 14—15 ezer lakossággal bíró Erivánról, az itt honos és nagyjából primitív életmódot űző tatárfajról és Abbáz Mirza mecsetéről; ezeket képekben is bemutatta.

Ezután az örmény élet jellemzésére tért át. (Habár az örmény történelem e bekezdés állításait mind nem fogadhatja el valóknak, mégis a tér szűke miatt minden nem való állítást helyre nem igazíthatunk; a kiigazítást közvetlen a mondat után zárójel közé foglaljuk. Szerk.) Az örményekről a következőket mondotta: „Az örmény nemzet hajdanában Ararát környékén élte fénykorát és ott virágzó államot alapított. Ez Kr. e. 100. évvel virágzott. A XI. században megsemmisült perzsa hódítás következtében. (Nem a XI., hanem a XIV. században. — Nem semmisült meg az örmény állam [Armenia], hanem csak függetlenségét veszítette el. — Nem csak a perzsa hódította meg Örményországot, hanem rárontottak: az egyiptomiak, török-tatárok, arabok stb.) Akkor szétszórtak az örmények a világ minden részébe; (csak az ó-világba; mert Ámerikába a jelen század második felében vándoroltak, Ausztrália lakosai között pedig csak 6—7 év óta vannak örmények); de legnagyobb részük (egy jelentéktelen kis rész) elment Kelet-Indiába. Ekkor kerültek hazánkba is.*) Az örmények megszűntek ekkor politikai nép lenni s csak mint népfaj szerepel, melyet a vallás és nyelv tart össze. Az örmények perzsa, orosz és törökországi uralom alatt állanak. (Jobb így: Az örmények most perzsa, orosz és török uralom alatt állanak; vagy így: A régi Armenia most Perzsa-, Orosz- és Török-Örményországra oszlik.) Az orosz uralom alatt körülbelül 7 százezer örmény van. Ezeken az orosz területeken az örmények, úgy mint másutt is, kereskedők, vállalkozók, korcsmárosok s mind olyan foglalkozást űznek, hol könnyen lehet a mások verejtékével meggazdagodni. (Sajnáljuk, hogy egy magyar hazafi a magyar-örmények ázsiai testvéreiről —

*) Ez az állítás téves; mert a magyar-örmények 1672-ben költöztek e hazába.

bizonyára hibás információ alapján — ilyen téves fogalmat alkotott magának. Mily rokonszenves hangon, mily elismerő szavakkal szólnak az angol, francia, német, orosz utazók Ázsia legmíveltebb, legmegbízhatóbb keresztény népéről, mely mai napság is oly sok és jelentékeny hadvezért, államférfiút, költőt, tudóst, festőt, zeneszerzőt, nagybirtokost stb. ad nemcsak az oroszoknak, hanem a török- és perzsáknak is! — Az a körülmény, hogy foglalkozásuk anyagi vagyonhoz juttatja őket, csak a mellett bizonyít, hogy az örmény életrealóbb azon népeknél, melyek közt lakik. A becsületes, vallásos örmény tisztességes úton, szellemi vagy testi munkával szerzi meg vagyonát. Az örmény nem lop, nem öl, nem rabol, nem gyilkol; nézze meg bárki valamint a hazai, úgy a külföldi fogházakat... és igazat fog adni nekünk). A fődolog náluk a pénz, ez az egyéni boldogságuk.*) Az örmények alacsony termetűek, szép szeműek, szabályos arcúak, korosabb éveikben azonban nagyon elhiznak. A férfiak viselete lapos fekete sapka és hosszú felső kabát. Az örmény nők viselete majdnem azonos a georgiai nők viseletéhez. Szellemi életükben kitartó szorgalmúak. Erre vallanak lapjaik is, melyekből az Áchpiur gyermekújságot, a Murds folyóiratot, a Méságot, Árczá-kánkot és Nortárt mutatja be. Majd megemlékszik az örmények önálló egyházáról, és az Ecsmiádzinban székelő néhai Mègerdics katolikoszról.

És miután fényképen az örmény nő, a férfi típusokat,**) a katolikoszt és az ecsmiádzini kolostort bemutatva, áttért az Ararát ismertetésére; következőleg szólt: Az Ararát két csúcsból áll, a nagyból (17 ezer méter) és a kicsinyből (13 ezer méter magas). A nagy Ararát örökös hóval van borítva. A két Ararátot egy hegynyereg köti össze a nagy Araráttal s e nyereg hátánál terül el Perzsa-, Török- és Oroszország. Az egész

**) Ez is téves, mert hiszen a keleti örmények között is sok az ügyvéd, pap, tanár, hivatalnok, író, katona stb. aztán a kereskedők is mások, mint minőknek az előadó véli.

*) A typosok majdnem azonosak az erdélyi örményekével. Első pillanatra a hasonlat felismerhető volt.

hegyen csak mintegy 200 □ fás terület van. Különben az egész hegy kietlen, kopár. Azonban ez a kietlenség teszi a felséges benyomást. Főjellemzője a hegynek az, hogy közvetlen a síkságból emelkedik fel. A hegyet régi időtől fogva szentnek nevezik s már az özönvíz óta ismeretes. Számos rege fűződik e hegyhez. Így a többi között az is, hogy e hegynek, 500 méter magasságban fekvő Szent-Jakab nevű forrásában tanyáznak az itt hónos ú. n. rózsaszínű seregélyek, melyek a mint észreveszik a sáskajárást, oda repülnek s a sáskákat elpusztítják. A nagy Ararát északi oldalán vizmosásszerű horpadás van s annak egy részén feküdt Argunni (Agori) község, hol Noé az első szőlőt ültette. E község 1840. júl. 2-án fél órával nap lementé előtt hatalmas földrengés következtében elpusztult s mintegy hatezer ember is ennek folytán meghalt. Az örmények azt tartják, hogy az Ararátra felmenni nagy bűn és lehetetlen is odajutni. Ezt is regével hozzák kapcsolatba.

A hegy kopárságának megfelelően az állatvilág is kevésbé van képviselve ezen a vidéken. Legjellemzőbb az említett rózsaszínű seregélyen kívül a fogoly formájú muflon madár; majd nagyszámmal fordulnak elő a skorpiók s ezeknek egy igen nevezetes fajtát képezik a függélyes álkapsú fallangok, melyek kisebb skorpiókkal táplálkoznak. Az éghajlat Ararát környékén olyan, hogy nyáron 42°-os nagy melegek, télen 30—32°-os hidegek uralkodnak.

Dr. Gopcsa László.

Kisebb közlemények.

Érdekes apróságok. »Armeniá«-nk tavali évfolyamának novemberi füzetében, mely a nagy Lukácsi emlékének volt szentelve, »Apróbb vonások Lukácsi életéből« cím alatt több kisebb cikket közöltünk; mert célunk volt Lukácsi egyéniségének jellemvonásait minél teljesebben kidomborítani; azt akartuk, hogy azok is ismerjék, kik nem ismerték jeles tulajdonait. Az ott elmondottakhoz még a következő apróságokat fűzzük. — Magán életéből felemlítjük azt, hogy a radnai fürdőre szokott járni és a madarak iránt előszeretettel viseltetett. Magam láttam, hogy élte alkonyán is apró

madárkákát tartott a kettős ablak között, s hallottam kellemes visszaemlékezéssel beszélni ifjúkori madarászati élményeiről. Társaságban különben igen kedélyes ember volt, s csekélysegeken sokszor jóízűen tudott nevetni. Udvarias, finom és tekintélyes modora, a mellett jellemének komolysága, hitbuzgósága és elvhűsége, szónoklatának benső lelkesültsége őt valóban a püspöki méltóság viselésére kiválóan képesítették. Kiemelhető még klasszikusan szép írálya, főleg magyar, örmény és latin nyelveken, melyeken kívül a többi művelt európai nyelveket is birta írásban és beszédben is. Papi tisztas alakja, a végéveiben már teljesen galamb ősz fej, magas, de nem hajlott termete, az Ur oltára előtt gyöngéd reszkető énekhangja, rokonszenves emlékét mindazok előtt felejthetlenné teszik, kik őt lelkészi működésében, az isteni szolgálat teljesítésében hivatását betölteni látták, avagy a nagyszombati feltámadási ünnepélyen hallották ihletett hangján hirdetni a nép előtt az Aleluját, hogy Krisztus Urunk feltámadott halottaiból: »Kriszdosz hárjáv, — hárjáv i mérjélocz!..«

Csiky Gergely gyermekkorából, az aradi kir. főgymnasium értesítőjében megjelent közleményekben, (melyre a történelmi társulat közlönye a »Századok« azt mondja: »Mennyire örvendünk lehetne, ha a vidéki tanárok városuk kiváló szülöttjeinek hasonlóképp igyekeznének életrajzi adatait lehetőleg híven összegyűjteni!«) — általános irodalomtörténeti érdekű adatok találhatók Kara Győző tollából. Csiky Gergely ugyan nem Aradon, hanem Pankotán született, de Aradon járt iskolába, itt jutott iskolai bizonyítványaihoz és Csiky apjának emlékjegyzeteihez az értekezés írója. Igazán meghatók a nemeslelkű apának azon sorai, a melyekben szaporodó családjának szorongó körülményeit, s a maga megrendült egészségét rajzolja; különösen szépek az öreg Csikynek ama sorai, a melyekben fejledező fia jellemének némely gyöngébb oldalát bírálja atyailag. Lapunk térszűke daczára ideznünk kell néhány sort, mutatványul e gyöngéd följegyzésekből: »Gergely fiam — írja az apa — valahányszor e könyvet olvasni fogod... jusson eszedbe, hogy édes apád írta, ki tégedet úgy szeretett, mint lelke üdvösségét, kinek legszentebb igyekezete, hogy belőled becsületes, boldog embert teremtsen! Azért tehát sok szép tulajdonságaidat elhallgatom, mert nem akarom szerénységedet sérteni, vagy elbizakodottá tenni tégedet... De igenis elő fogom számlálni némely hibáidat és szeszélyeidet... Első hibád az, hogy hirtelen mérgű, sőt néha dühös vagy... Második hibád az irigység... Harmadik hibád a pongyolaság, mert ruháidat, könyveidat szélylyel hagyod, néha el is veszed azokat; dolgaidat gyakran az utolsó perczre hagyod... Most, míg gyermek vagy, igyekezz természetedet fékezni, fojtsd el magadban jó korán e viperát, nehogy tenkebledet hamvaszsa el!« A felszámlált hibákat igyekszik az életrajz írója lélektanilag megmagyarázni, s egyszersmind a fejlődő és fogékony

lelkü ifjú korán megnyílt tehetségének szellemi szárnypróbálgatásaiból is mutatványokat közöl. Egyik ifjúkori versében a világi örömök és javak élvezetéről így nyilatkozik:

Nem kell vagyon, nem vágyik rá szívem,
Nem diczkörös hír, s e föld gyönyöre;
Miért ohajtanám? mit érne az nekem?
Boldogtalanabb lennék csak vele!...

Atyja dr. Csiky János, aradmegyei kórházi főorvos volt, s 1842-ben lépett házasságra Verzár Lenkével. Ez év május havában Pankotára telepedett le mint gyakorló orvos s itt született első gyermeke, Gergely, decz. 8-án.

Irodalom és művészet.

Az örmény, mint építész. Örményország hajdani építészeti emlékei, melyek több helyütt, de különösen a királyváros Ani-ban ma is oly bámulatos épségben szemlélhetők, tanúságot tesznek az örmény faj építő-művészeti hajlamairól. Később az elszórttság századaiban is jelét adták az örmények mindenütt eme hajlamaiknak; így a többi közt Romania büszkesége: az árdsesi templom is tulajdonkép az örmény építészetnek román földön hátrahagyott remeke. De nemcsak a multban, hanem a jelenkorban is több jeles építőmester vált ki a keteten örmény fajrokonaink közül; úgy hogy a török főváros legszebb palotái többnyire örmény mesterek alkotásai — nem véve ki a szultáni palotákat sem, — melyek a modern európai izlésnek a keleti tarkaság és halmozott színpompa követelményeivel sikerült összeegyeztetését tüntetik föl; s becsületére válnak az örmény műépítészek fejlett izlése- és tehetségének.

Vámbery orientalistánk a »Pester Lloyd« egyik számában ezeket írja: Voyage au Mont Ararat par Jules Leclerq. Páris, 1892. E. Plon, Nourrit et Comp. Ezen úti napló szerzője egy feltörvényszéki kiváló bíró, ki szünnapjait arra használja fel, hogy a lakott föld legtávolabb részeit beutazza és tapasztalataival az útirat irodalmát gazdagítsa. Leclerq az az utazó, ki nemcsak a természeti szépségek iránt vonzódik, de ki a föld- és néprajzi dolgokat is helyesen érti. Ezen munkájában is igen érdekes dolgokat közöl a kaukazusi hegyrajzról, Orosz-Ázsia ritkán látogatott részének földtani alakulásai-, állat- és növényvilágáról. Szerzőnk az örmények szent hegyének: az Ararátnak akart csúcsára mászni, a hol a monda szerint Noe bárkájának maradványai nyugszanak. (Midőn annak idején én e vidéken időztem, egy buzgó katolikus megkínált engemet ezen régi, tiszteletreméltó jármű faszálkájával, hogy vegyem meg). Annak okát, hogy Leclerq ur is, fel nem mehetett az Ararátra, nem annyira a természeti nehézségekben, mint az annak lábánál tartzkodó nomád kurdok féktelenségében kell keresni, kik a birtokos névről igen zavart fogalommal bírnak, hozzá még vad gyűlölettel viseltetnek a máshitűek iránt. Járt az oceánon és a

sivatag pusztáin Leclercq, de az Ararátot nem mászhatta meg, sőt kevés híja, hogy a kurd kísérei közt támadt ellenkezés közben élete is nem esett áldozatul. A hiba nem az utazó személyiségében, hanem az útirányban volt, mit ő követett. Leclercq ugyanis nem barátja Törökországnak, azért útját Oroszországon át vette. Ha Konstantinápolyon át Trapezunt, Erzerum, Bajazid felé megy, a török hatóságokhoz intézett ajánlat, ha kedvelté nem, legalább félelmessé tette volna őt a kurdok szeméi előtt — és nem tért volna haza — kiábrándulva.

Közgazdasági élet.

Kiállítási bizottság. Az ezredéves ünnepély alkalmával rendezendő országos és nemzeti kiállítás előkészületei Lukács Béla kereskedelmi miniszterünk tevékeny vezetése mellett máris javában folynak. Mostanában a vidéki bizottságok megalakítására nézve tétetett intézkedés oly módon, hogy ezen bizottságok kerületei összeesnek az ország kereskedelmi és iparkamaráinak területi beosztásával. Minthogy Szamosújvár e részben a kolozsvári kerülethez tartozik, lapunkat főleg azon bizottsági tagok névsora érdekli, a kik e kerületből nyertek kinevezést a kereskedelmi miniszter úrtól. Ezek sorában több örmény névvel is találkozunk; minők: László László, Haragai Antal, Voith Gergely és Czetz Péter Szolnok-Dobokamegyéből, — Simay Ferencz Kolozsmegyéből, — Korbuly Bogdán, Szenkovicz Márton és Simay Lukács Kolozsvár városából.

Mi újság az örmény világban?

† KOSSUTH LAJOS. Lapunk, mit a közelgő szent ünnepre készítettünk, már le volt zárva, midőn tudomásunkra jutott az a legszomorítóbb hír, hogy a legnagyobb magyar Turinban örökre behunyta szeméit. Fölötte sajnáljuk, hogy a térhiány miatt méltó szavakban kifejezést nem adhatunk fájdalunknak; azért csak annyit mondhatunk: az örök világosság fényeskedjék neki a mennyországban, hogy ennek világánál láthassa Magyarország, mely fennállása óta Dicsőültnél nagyobb fiat nem szült, boldogságát; mert áldott életének nemes, önzetlen törekvése oda irányult, hogy a hazafiak, mint testvérek, egyenlőséget és szabadságot élvezzenek!

Árzdruni lapjának, a híres »Méság«-nak, mely a volt derék szerkesztő halála miatt néhány hónapig szünetelt, szerkesztését Kihálánthár Sándor vállalta magára, kiadója pedig Aghámáleáncz Melikh nő, kinek Árzdruni végrendelileg hagyta lapját. Az új szerkesztő Árzdruni nyomdokain halad, a lap ezután is hetenként háromszor jelenik meg.

Felolós szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája.
